

חלק ראשון: צמצום הפשיעה בקרב בנים בני נוער בסיכון

ניתוח התופעה

בני נוער בסיכון הם ילדים או בני נוער שחיים במצבים המסכנים אותם בקרב משפחתם והסביבה הקרובה להם. כתוצאה מן הסיכון המצוי בסביבה הקרובה שלהם הזכויות הבסיסיות שלהם שמגיעות להן מכוח האמנה לזכויות הילד נפגעות בצורה משמעותית (להב, 2004). קיימים מספר גורמים אשר יכולים לגרום לכך שילדים ימצאו בסיכון. ראשית כאשר נער נמצא בכיתה ואין לו יכולת להשתלב מבחינה לימודית. נער כזה שנמצא במסגרת כיתתית רגילה הוא חווה תחושת תסכול ואי יכולת להגשים את המטרות ואת הציפיות המצופות מכל נער בגיל הזה.

הבעיות הלימודיות אשר נגרמות בשל חוסר היכולת להשתלב במסגרת הלימודית יוצרת גם בעיות חברתיות שהופכות את הבעיה לחמורה יותר. בני נוער בסיכון יכולים להגיע למצב הזה גם כאשר נערים מתקשים להתמודד עם המציאות החברתית שהם צריכים לחיות בה. בשל חוסר מיומנות חברתית הילד מוצא את עצמו מנותק מן החברה שבה הוא חי והדבר הופך אותו לחלק לא אינטגרלי מן החברה (להב, 2004). התא הבסיסי של הילדים בחברה הוא התא המשפחתי שאמור לתת לאותם ילדים את הביטחון ואת החינוך הנכון האמור להכשיר אותם לקראת התמודדות בוגרת עם החברה.

מאחר ומשפחות רבות מבין משפחות הילדים בסיכון מתקשות לתפקד הדבר מביא לכך שהסביבה הביתית שאמורה להיות הסביבה שמחזקת את הילד וגורמת לו לשפר את עצמו ואת מצבו בחברה, הופכת להיות הבעיה העיקרית שבגינה הילד כלל נמצא במצב בסיכון (וייסבלאי, 2012). יש לזכור כי גיל ההתבגרות טומן בחובו משבר זהות, גם מבלי שהילד ייחשב בתור ילד בסיכון. משברים אלו המתרחשים עבור בן הנוער בסיכון יכולים להביא לכך שהוא יפגע יותר במהלך הזמן הזה והדבר יבוא לידי ביטוי בגילוי התנהגות שונה וחריגה בחברה (להב, 2004).

לפי נתוני התכנית הלאומית לילדים ובני נוער בסיכון בישראל קיימים מעל ל-260 אלף ילדים ובני נוער שמוגדרים בני נוער בסיכון. כמו כן משרד הרווחה מדווח על כך ש-44 אלף מקרים של התעללות בילדים או הזנחתם התרחשו בשנת 2015. מכון המחקר של הכנסת מדווח על כך שקיימים בישראל 344 אלף ילדים שניתן להגדיר אותם בתור ילדים בסיכון או ילדים ש

נמצאים תחת סיכון עקיף נכון לשנת 2011 (וייסבלאי, 2012). פחות ממחצית מאותם הילדים מקבלים טיפול על ידי הרשויות כאשר שבעים אחוז מבין בני הנוער מוגדרים בתור ילדים בסיכון. מקור מידע נוסף שיכול ללמד אותנו בנוגע למצב של ילדים בסיכון בחברה הישראלית הוא משרד הרווחה. על פי נתוני משרד הרווחה נכון לשנת 2011 קיימים כשלוש מאות אלף ילדים המוגדרים בסיכון כאשר הסיבה העיקרית לסיכון שלהם היא המצב הכלכלי הקשה (וייסבלאי, 2012).

לפי נתוני מכון ברוקדייל נכון לשנת 2015 היו בישראל 2.7 מיליון ילדים בגילאים 0-17 והם מהווים כשליש מן האוכלוסייה כולה. כ-760 אלף ילדים מתוכם הינם ילדים המוגדרים כחיים תחת עוני. שיעור עוני זה גבוה משיעור העוני נכון לשנת 1998 שעמד על 22 אחוזים אולם נמוך יותר משיעור העוני נכון לשנת 2009 שעמד על 36 אחוזים (ילדים ובני נוער בסיכון בישראל, 2017).

מאז שנות השמונים מסתמנת מגמת ירידה בשיעורי הנשירה הגלויה בבתי הספר. נכון לשנת 2003 7.4 אחוזים מבין בני הנוער דיווחו על כך שהם לא מבקרים כלל בבית הספר. כעשרה אחוזים מבין בני הנוער דיווחו על כך שהם לא מסיימים את חוק לימודם ולא ניגשים לבחינת הבגרות (כהן נבות, 2003). נכון לשנת 2014 למעל 20 אחוזים מבין תלמידי הבית הספר היסודיים וחטיבות הביניים גילו קשיי לימודים או קשיי התנהגות. בבתי הספר העל יסודיים 16 אחוזים מבין בני הנוער דיווחו על תחושת ניתוק מבית הספר והדבר בא לידי ביטוי בעיקר בריבוי היעדרויות ואיחורים. כמו כן תחושת הניכור הזו אינה תורמת לחוויית הלימודים ועשויה לפגוע בה בצורה משמעותית (כהן נבות, 2003).

מבחינת נשירה מבתי הספר נכון לשנת 2001 היו כעשרה אחוזים מבין בני הנוער מוגדרים בתור נושרים ממסגרות החינוך הפורמלי. נכון לשנת 2014 כמעט עשרה אחוזים הפסיקו את הלימודים שלהם בבתי הספר. למרות שמדובר בנתון שנראה על פניו נתון חיובי הוא למעשה מראה לנו כי כיום נמצאים יותר תלמידים שמתקשים להשתלב במסגרות החינוך בתוך מסגרות החינוך למרות שהבעיות המקשות עליהם את ההשתלבות לא נפתרו (סבו לאל, 2017).

יציבות התופעה

המספרים החמורים של מצב הילדים בסיכון הביא לכך שממשלת ישראל החליטה להפעיל את התכנית הלאומית לילדים ולנוער כדי לשלוט בתופעה עד כמה שאפשר ולצמצם את ההיקף שלה בחברה הישראלית. גורמים שיכולים להחמיר את המצב הם בראש ובראשונה הם הגידול באוכלוסייה בעולם המערבי בכלל ובישראל בפרט אשר עתידים לגרום לתופעה רק לגדול כול עוד היא לא תיעצר. אותם בני נוער הנמצאים היום בסיכון יהיו ככל הנראה בעתיד, מבלי שתהיה תכנית התערבות, במצב מצוקה גם בחייהם הבוגרים. מצב זה יגרום לתא המשפחתי שלהם להיות בסיכון ומכאן שהילדים שלהם יהיו בסיכון גם כן.

קשה לעמוד על הסכנות שיכולות לנבוע מקיום של בני נוער בסיכון במדינת ישראל. מצד אחד ניתן לטעון כי המצב הנוכחי נמצא בשליטה אולם התופעה יכולה בהחלט להראות יותר חמורה אם בני הנוער שנמצאים בסיכון יתחילו לבצע פעולות אלימות. בני הנוער הללו מגלים סימנים רבים של התנהגויות לא חברתית ולעיתים אלימה ואגרסיבית. התנהגויות כאלה יכולות להיות לא בעיתיות אולם בקלות גם יכולים להפוך ולהיות לא רק איום על אי השלמת הלימודים של אותם הילדים אלא איום על הסדר החברתי הקיים באזור שלהם. משום כך לא נוכל להגדיר את התופעה בתור תופעה יציבה ולכן חשוב יזום תכנית התערבות.